

med det senare republikanska partiet). Dessa hävdade delstaternas rättigheter och uppgåvo sig företrädare de bredare folklagrens intressen. De innehade makten under Jeffersons båda presidenturer och började under Andrew Jacksons presidentur kalla sig demokrater. Det nya namnet begagnades för första gången officiellt vid presidentvalet 1836. D. utvecklade sig efter hand till ett sydstaternas speciella parti och bekämpade de av nordstaterna eftersträfvade industritullarna. Urspr. splittrat i slavfrågan (se Free-soilers) kom det demokratiska partiet alltmer att företrädare slavstaternas intressen, och när partiet vid 1860 års presidentval besegrades av republikanernas kandidat Abraham Lincoln, kom detta att ge signalen till inbördeskriget. Först så småningom återuppbyggt kunde partiet efter hand återta sin tidigare maktställning i sydstaterna. Det demokratiska partiet framträdde alltmer i likhet med det republikanska som en mäktig politisk valorganisation utan klart program. Missnöjet med det i regel härskande republikanska partiets herravälde har vid några tillfällen givit D. segern vid president- och kongressval. Genom demokratiska valsegrar blev sålunda Grover Cleveland president 1885 och 1893, Woodrow Wilson 1913 och 1917 samt Franklin D. Roosevelt 1933 och 1937. D. ha alltjämt sin säkraste förankring i sydstaterna samt i storstäderna i ö. En stark motsättning mellan en konservativ och en radikal flygel förefinnes.

**Demokrati'** (av grek. *de'mos*, folk, och *kratei'n*, härska), folkstyrelse; även stat med dylikt styrelsesätt. Ordet D. präglades av Aristoteles (jfr d. o. sp. 826), som ställde folkets el. massans styrelse i motsättning till fåtalsvälde (a r i s t o k r a t i, eg. de bästas välde) och envælde (m o n a r k i).

*D:s former och förutsättningar.* Den moderna D. är i allm. r e p r e s e n t a t i v, d. v. s. folket utövar ej sin makt direkt genom omröstning, utan besluten fattas av utsedda ombud. Lagstiftnings- och beskattningsmakten tillkommer vanl. en folkrepresentation på en el. två kamrar; förvaltningsmakten är överlämnad åt en regering,

som i många fall tillika är delaktig i lagstiftnings- och finansmakten. Konstitutivt för D. är, att representationen, el. i varje fall den mäktigaste kammaren inom denna, utgår ur allmänna val och att regeringsmaktens innehavare antingen utses genom dylika val eller framgår ur representationen (det vanliga förhållandet). Det demokratiska valsystemet kännetecknas av allmän rösträtt; att rösträtten är inskränkt till män, anses dock icke innebära något uppgivande av D:s princip. Representationen måste vara så sammansatt, att de viktigaste meningsriktningarna inom folket bli företrädare; de folkliga opinionsyttringarna (valen) måste vid äga en viss regelmässighet, så att kontakten mellan folkopinion och legislatur icke äventyras. — Ur synpunkten av den ställning, som de viktigaste statsorganen intaga till varandra, kunna olika former av D. urskiljas. Förhållandet mellan regering och representation är vanl. ordnat på sådant sätt, att den persongrupp, som faktiskt utövar regeringsmakten, till sin sammansättning väsentligen bestämmas av representationen och måste träda tillbaka, då förutsättningar för ett samarbete med representationen icke finnas. Detta p a r l a m e n t a r i s k a s t y r e l s e s ä t t (jfr Parlamentarism) kan föreligga, även om styrelsemakten formellt tillhör en monark el. en president. I motsats till parlamentarismen står den d u a l i s t i s k a D., där en statschef, som faktiskt utövar regeringsmakten, utses genom folkval och är principiellt oberoende av representationen. Det viktigaste exemplet är För. Stat., där den folkvalde presidenten vid valet av kabinett är obunden av kongressen. Förhållandet mellan representation och väljarkår gestaltar sig olika, allteftersom den senares funktion är inskränkt till val el. omfattar även rätt att i vissa fall genom folkomröstning träffa det sakkliga avgörandet. Då folkomröstningsinstitutet, ss. fallet främst är i Schweiz och vissa amerikanska delstater, fått en mera betydande plats i statsskicket, kännetecknar man stundom detta som en h a l v r e p r e s e n t a t i v D. — En konsekvens av

principen, att folkets uppfattning skall vara bestämmande för statsstyrelsen, är en utsträckt medborgarlig frihet på det politiska området. D. kräver yttrande, tryck-, församlings- och föreningsfrihet. Det i fria former arbetande partiväsandet är en grundval för D. Om ett parti under demokratiska former når makten men sedermera tryggar sin ställning genom att undertrycka oppositionella riktningar, har D. förvandlats till diktatur (se d. o.); inom D. måste det alltid vara möjligt för en minoritet att i legala former förvandlas till en majoritet.

*Den demokratiska ideologin.* Det demokratiska statsskicket har stötts med skilda ideologiska motiveringar. Urspr. voro framför allt naturrättsliga synpunkter av betydelse (se Naturrätt). Under 1700-t. utbildades, främst av Rousseau, folksuveränitetsprincipen (se Statsteori). Enl. det av Rousseau förutsatta fiktiva samhällsfördraget (se d. o.) ha de urspr. isolerade medborgarna överlämnat makten åt sig själva som totalitet. Samhällsbeslut av mera allmän räckvidd böra därför fattas av alla medborgare. Den åsikt, som majoriteten omfattar, anses vara den allmänna viljan (*la volonté générale*), för vilken minoriteten, som tänkes ha misstagit sig om denna viljas karaktär, måste böja sig. Bakom denna och liknande teorier ligger uppfattningen om en naturlig jämlikhet, om en obetingat lika rätt till politiskt inflytande. I engelsk utilitaristisk doktrin (t. ex. hos Bentham) har D. hävdats vara den statsform, som säkerställer "största möjliga lycka för största möjliga antal"; denna lyckans maximering måste, då alla människor sträva efter lycka, bli en följd av allas delaktighet i statsstyrelsen (jfr Utilitarism). J. St. Mill betonade särskilt D:s folkuppfostrande betydelse; för många har det fria tankeutbyte, som är väsentligt för D., framstått som dess största värde. Under senare tid, då man i regel övergivit den tidigare uppfattningen om en "absolut riktig" statsform, ha D:s anhängare framför allt hävdats, att denna statsform på ett högre kultursta-

dium möjliggör en fredlig avveckling av politiska motsättningar och skapar vissa garantier för att olika gruppintressen skola kunna bli beaktade. Enl. H. Kelsen är D. sålunda den statsform, som blir den politiska konsekvensen av en relativistisk världsåskådning. Icke sällan har D. betraktats huvudsakl. som ett medel att uppnå en önskad samhällsordning; inom socialdemokratien har man t. ex. ofta betraktat D. ss. en förutsättning för samhällets omvandling i socialistisk riktning (jfr Industriell demokrati).

*D:s utveckling och D:s kris.* Ett demokratiskt statsskick kan spåras redan i vissa grekiska stater under antiken, såtillvida som i dessa stater samtliga medborgare ägde fatta beslut genom omröstning i vissa frågor. Denna D. var dock begränsad till den härskande sociala klassen, och under de röstberättigade fria medborgarna stod slavklassen, som saknade varje politiskt inflytande. D. i modern mening bröt först igenom i För. Stat., då dessa efter frigörelsen från Storbritannien genomförde en på folkstyrelsens princip byggd författning (1787). Utslagsgivande för Europas politiska utveckling blev de demokratiska idéernas seger i Frankrike efter 1789 års revolution (jfr Franska revolutionen). Författningsutvecklingen under 1800-t. präglades av de demokratiska idéernas successiva landvinningar. Utgången av världskriget 1914—18 påskyndade detta förlopp; kriget kom i den politiska diskussionen att framställas som en kamp om D., och med de stora militärmonarkiernas sammanbrott följde en allmän seger för de demokratiska strömningarna. D. kom, framför allt i Europa, att betraktas ss. den naturliga styrelseformen. — Den senare politiska utvecklingen har betecknat ett bakslag; i en rad stater har en demokratisk el. i varje fall en D. närliggande statsform ersatts av diktatur (se d. o.; jfr Fascism). Dessa nederlag för D., denna "D:s kris" har generellt betingats av en utomordentlig skärpa i de inre motsättningarna; den relativa solidaritet el. värdegemenskap de olika folkgrupperna emellan, som är en förutsättning för fredlig samverkan i demokratiska

former, har icke förelegat. Anmärkningsvärt är, att D. avvecklats endast i stater, där den fungerat under jämförelsevis mycket kort tid, medan den blivit bestående i stater med mera långvariga demokratiska traditioner. Även i de sistnämnda staterna har emellertid, delvis under inflytande från diktaturstaterna, kritik riktats mot det demokratiska systemet. Skilda reformkrav ha framförts, främst avseende skapandet av en stark regeringsmakt och ökad effektivitet i folkrepresentationens arbetsmetoder.

Litt.: H. Tingsten, Demokratiens seger och kris (1933); J. Bryce, Modern democracies (1—2, 1921); H. Kelsen, Vom Wesen und Wert der Demokratie (1929); W. E. Rappard, The crisis of democracy (1938).

**Demokra'tisk** kallas en stat med politisk demokrati, likaså en rörelse el. en person, som företräder kravet på sådan. D. kan även användas i bet. folklig, lättillgänglig, sympatiserande med "folket" och brukas stundom liktydigt med humanistisk.

**Demokritos** [demä'-], f. omkr. 460, d. omkr. 370 f. Kr., grekisk filosof. Av D:s författarskap ha blott några få fragment bevarats (sv. övers. i urval i De filosofiska mästerverken, 1, 1932). Jfr Atomistik; Försokratisk filosofi.

**Demolder** [demäldär'], Eugène, f. 1862, d. 1919, belgisk författare. I sina folklivsskildringar från Flandern och Nederländerna, *La légende d'Yperdamme* (1897), *La route d'émeraude* (1899; På den gröna stigen, 1923) m. fl., har D. sökt omsätta i ord de gamla flamländska och holländska mästarernas stämningssädda interiörer och suggestiva ljusdunkel.

**Demole'ra** (av fr. *démolir*), förstöra, nedriva (fästningar o. d.).

**Demon** [-mä'n] (av grek. *dai'mon*), ett lägre gudomligt (vanl. ont) andeväsen. Det grekiska daimon betecknar redan hos Homeros en obestämd gudamakt i motsats till den personliga kultguden (*theo's*). Man antog även, att varje människa ledsagas av en god och en ond daimon (jfr Genius). En särskild betydelse fick ordet i filosofin, där det blev ung. liktydigt med det gudomliga hos människan. Som beteckning på lägre gudomliga väsen

fick termen stor användning under hellenistisk tid, då kulten av D. i mycket ersatte dyrkan av de gamla gudarna. Med kristendomens införande fingo alla de hedniska D. karaktär av onda makter. — **Dem'o'nisk**, besatt, djävulsk, fruktansvärd, hemsk, mystiskt tjusande. — **Demono'logi'**, demonlära.

**Demonetise'ring** (av lat. *de*, från, och *moneta*, mynt) innebär, att ett mynt berövas sin gångbarhet, d. v. s. sin egenskap av lagligt betalningsmedel.

**Demonstra'ndum**, se Bevis, log.

**Demonstratio'n** (av lat. *demonstrare*, visa), förevisning, förklaring, åskädlig bevisföring; massmöte för öppet tillkännagivande av en åsikt el. ett krav; handling i agitatoriskt el. skrämmande syfte. För bestämmelser ang. rätten att avhålla D. i Sverige se Församlingsfrihet. Jfr Första maj. — **Demons'tra'nt**, deltagare i en D. (massmöte etc.).

**Demonstrati'v** (av lat. *demonstrare*, visa), avsiktligt uppseendeväckande, pockande, utmanande.

**Demonstrati'va** pronomen [vanl. utt. demä'nn-], se Pronomen.

**Demonstre'ra** (av lat. *demonstrare*, visa), förklara med tillhjälp av åskådningsmaterial, åskädliggöra; göra demonstration.

**Demonte'ra** (av lat. *de*, från, bort, och *monera*), ta isär (en maskine d.).

**Demoralise'ra** (av fr. *démoraliser*), fördärva sederna; nedslå modet och förstöra disciplinen. — **Demora'lisa'ti'o'n**, sedefördärv; bruten disciplin.

**De mortuis nil ni'si bene** [mä'rrt... be'nnē], lat., "om de döda intet annat än gott", latinskt citat, trol. en översättning av ett uttryck hos den grekiske filosofen Keilon.

**De'mos**, grek., eg. folk; distrikt, utgörande administrativ enhet i det forntida Attika.

**Demosthenes** [demä'ss-]. 1. D., athensk fältherre, omkom 413 f. Kr. som ledare för athenarnas ryktbara expedition mot Sicilien. — 2. D., f. 384 f. Kr., d. 322, athensk politiker. Trots bristande fysiska förutsättningar utbildade sig D. med målmedveten energi till talare och sakförare. Från sitt 30:e år ägnade han sig helt åt